

Милица Стјепановић Корнилова¹

*Докторандкиња на Одељењу за етнологију и антропологију,
Универзитет у Београду, Филозофски факултет*

АНТРОПОЛОШКО ПРОУЧАВАЊЕ КУЛТУРА СТАРОГ СВЕТА ОД НЕОЛИТА ДО КРАЈА СТАРОГ ВЕКА: ИЗВОРИ И ТЕОРИЈСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ

Апстракт: Предмет рада је теоријски и методолошки увод у антрополошку дисциплину Антропологија Старог света. У раду су представљена двострукта значења појма „Старог света” и начини на који ти појмови могу да се користе приликом истраживања. У раду су постављена питања како су рани антрополози приступили проучавању цивилизација Старог света, како савремене теоријске перспективе могу да се примене у проучавању древних цивилизација и праисторијских култура из којих су проистекле цивилизације, као и који су методолошки проблеми и начини да се ти методолошки проблеми превазиђу у изучавањима Старог света. Појам „Стари свет” се пре свега користи као аналитички појам приликом проучавања култура и цивилизација од неолита, као корена цивилизације на Леванту, до краја старог века и последњих древних цивилизација. У истраживању су представљени примери савремених археолошких и антрополошких студија које примењују друштвене теорије, као и мултидисциплинарности и сарадње између више наука како би се прикупила „етнографска грађа” о изумрлим културама и на тај начин допунио методолошки оквир за проучавање далеке прошлости.

Кључне речи: Стари свет, цивилизација, праисторијске културе, неолит

Увод

Антропологија, као наука о човеку, још у 19. веку показала је интересовање за различите друштвене домене и аспекте човековог живота. Сваки елемент друштва и културе који се проучава може да се посматра

¹ milica.stjepanovic97@gmail.com

из историјске и савремене перспективе. Савремена антропологија је пре-тежно усмерена на савремене друштвене и културне процесе, међутим, антропологија као холистичка и флексибилна наука, такође, може да зађе далеко у прошлост и покуша да примени своје теорије на „изумрле” културе. Предмет овог рада је антропологија Старог света као једна од под-дисциплина које се бави цивилизацијама од бронзаног доба, али и праисторијским културама из којих су проистекле цивилизације Старог света. Имајући у виду да антропологија Старог света хронолошки одступа од других антрополошких поддисциплина, у овом раду представиће се методолошки проблеми и изазови са којима се дата поддисциплина сусреће, као и могуће теоријске и методолошке перспективе које омогућују антропологији да проучава древне цивилизације и примењује одређене теорије како на савременим примерима тако и на примерима далеке прошлости.

Антропологија Старог света проучава културе и цивилизације од праисторије до краја старог века у Африци, Азији и Европи. У питању је временски период који се оквирно протеже од раног неолита (епипалеолита) на Леванту (од оквирно 15.000 година пре нове ере) до краја старог века 476. година нове ере. С обзиром на то да је у питању широк временски период, а срж предмета је настанак првих цивилизација, антропологија Старог света је интензивно посвећена периоду од неолита до краја старог века на Леванту. Проучавање краја неолита и почетка бакарног доба на Леванту значајно је зато што је у том периоду дошло до прве појаве агрикултуре, формирања сложенијих насеља и коначно до стварања првих градова који су постали темељи цивилизације. Како је појава првог писма у Месопотамији означила почетак цивилизације, антропологија Старог света проучаваће развој елемената и домена друштва и културе првих цивилизација, пре свега, од целог Леванта, па до Ирана, Индије, старе Кине и Јапана, а потом и континенталне и острвске Грчке, Мале Азије, медитеранске обале северне Африке и Апенинског полуострва.

Имајући у виду територије култура и цивилизација које су предмет антропологије Старог света, овај рад има три циља. Први циљ рада је да објасни појам „Старог света” и његову вишезначност у зависности од истраживачке перспективе. Други циљ рада је да укаже на рана антрополошка истраживања древних култура, а потом и да представи савремене теоријске перспективе које могу да се примене у овој поддисциплини. У оквиру другог циља, у раду ће се представити примери истраживања култура и друштва од епипалеолита и неолита до краја гвозденог доба, који се служе савременим теоријским оквирима и представиће се неке од могућих истраживачких тема у проучавању Старог света. Последњи циљ рада је да представи методолошке проблеме у проучавању Старог света, али и да истакне начине на које савремена антропологија може да премости немогућност контакта са друштвом и културама које проучава, и да ипак прикупи „етнографску грађу” несталих култура.

Антрополошки теоријски приступи и домети проучавања прошлости

Појам „Старој светиња”: од историјичке кованице до аналијичкој концепцији

Када се прича о појму „Старог света”, он има вишеструкта значења која зависе од предмета који се проучава у односу на Стари свет. Када се прича о протоантропологији и настанку првих антрополошких идеја у старом веку, појам „Стари свет” прво има временскопросторно значење, а потом у средњем веку и „доба разума” додаје му се и политичко значење. Наиме, сам појам „Стари свет” је европског порекла и односи се на територије Европе, Африке и Азије које су Европљанима биле познате до откривања Америке. Након Колумбовог открића Америке и упознавања са другим народима и културама, у контрасту са познатим културама Старог света, исковани су појмови „Стари свет” и „Нови свет” како би се направила дистинкција. Због тога, када се у антропологији тумачи појам „Стари свет”, он може да се посматра у контексту европских освајања и колонизације нових територија. С друге стране, „Стари свет” може да се користи и као аналитички појам за проучавање праисторијских и култура старог века на територији Европе, Африке и Азије.

Антропологија као наука је академски успостављена тек у 19. веку, међутим, антрополошке идеје могу се пронаћи још у антици. Херодот који је познат као „отац историје”, често се повезује и са зачећем антропологије. У његовом чувеном делу „Историја”, издвајају се бројни описи народа, територија на којима живе и њихових култура у оквиру Старог света. Херодот је био Грк из Халикарнаса, града који је био под контролом Персијског царства у 6. веку пре нове ере (Воšković 2021, 53–54). Према томе, Херодот је просторно и временски припадао „Старом свету” и приликом проучавања Херодотовог живота и рада у Персијском царству, његова дела могу да постану извор за проучавање култура Старог света, али и сам Херодот може да буде предмет проучавања зато што је живео на територији и у једној цивилизацији Старог света.

С друге стране, у 15. и 16. веку дошло је до колонијалне експанзије Европљана који су након истраживачких похода открили и освојили територије Северне и Јужне Америке. Колонијална експанзија европских сила није имала само економске последице, него и социокултурне јер су се Европљани сусрели са народима за које нису знали да постоје, нити да би могли постојати, јер се нису помињали у Библији. Као резултат тога, многи истраживачи и колонизатори су темељно бележили своје сусрете са „Другима”, а потом су те записе објављивали у књигама. Шпански исузовац Хосе де Акоста је 1588. године објавио књигу „О Новом свету.” Остала дела у којима се описује „Нови свет”, писана су у различитим стилевима,

а многа су била погрдна, те су народи америчких континената описани као „дивљи” и „без закона” (Bošković 2021, 62). Према томе, у средњем веку када је искован појам „цивилизованог” „Старог света” у односу на новооткривене „нецивилизоване” територије под називом „Нови свет”, овај појам се посматра као социополитички феномен.

У 18. и 19. веку у Европи долази до преокрета и многи мислиоци су почели да се интересују за далеку прошлост и проучавање древних култура. Њима су претходили ренесансни песници и писци Франческо Петрарка и Ђовани Бокачо који су почели да откривају и поново изучавају културе старе Грчке и Рима (Bošković 2021, 61). У 19. веку постојало је велико интересовање за грчку митологију која је коришћена као аргумент и извор у реконструисању далеке људске прошлости. На пример, адвокат Јохан Јакоб Бахофен је користио грчке и римске митове као доказе да је првобитно друштво било матријархално и да је наследство текло по мајчиној линији (Bošković 2021, 64). Британски антрополог Џејмс Џорџ Фрејзер је изучавајући класични грчки и латински језик, започео велику студију о еволуцији религије целокупног човечанства. Као полазну тачку, Фрејзер је у митологији видео „прежитке” древне прошлости изван антике. У делу „Златна грана”, Фрејзер је мит о светилишту богиње Дијане поделио на неколико делова, а потом је правио поређења са сличним обичајима, митовима и веровањима широм света како би доказао да антички митови имају дубљу и примитивнију прошлост (Delijež 2012, 39–40). Међутим, припаднике еволуционистичке школе није интересовала историја цивилизација Старог света, него је њихов циљ био да путем компарације грчких митова са савременим обичајима „традиционалних народа”, за које је сматрао да су примитивни, утврди еволуциони развој човечанства.

Други еволуциониста 19. века, Луис Хенри Морган, показао је веће интересовање за реконструкцију саме прошлости и изгледа „древног друштва” и кроз ту реконструкцију покушао је да опише еволуцију развоја друштва и културе човечанства. У уводном поглављу књиге „Древно друштво” (1877) Морган је навео да „велика прошлост човечанства на Земљи данас је несумњиво приступачна људском сазнању. Последњих тридесет година чини се да је томе откривено довољно извора, па ће, на тај начин, садашња генерација прва бити дужна да установи једну тако значајну чињеницу” (Morgan 1981, 27). Морган је претпоставио да су људи населили Европу у већ глацијалном периоду, али потенцијално и у претходној геолошкој ери. Како је човек „надживео многе животињске врсте”, Морган је закључио да је човек прошао кроз процес развоја у више варијетета (Morgan 1981, 27). У самом уводу уочава се да је Морган поседовао одређена знања о хронологији, те је имао свест о климатским променама у Европи које су пратиле насељавање Европе. То му је послужило као полазна тачка да развој човечанства подели на три фазе, а то су фаза дивљаштва, варварства и цивилизације. Према Моргану, суштинска одлика еволуције културе јесте то да „најглавније установе човечанства настале су у ери дивљаштва, развиле се у варварству, а сазреле у цивили-

зацији” (Morgan 1981, 28). Морган је, потом, у књизи „Древно друштво” детаљно раздвојио сегменте друштва и културе и потом реконструисао њихов развој од дивљаштва до цивилизације. Међутим, Морганова студија о древном друштву наишла је на бројне критике због спекулација, али и могућности да се користи у легитимисању расизма, стога, ова област проучавања није настављена. Ипак, у односу на друге еволуционисте, Морган је значајан по томе што је имао делимична знања о хронологији доласка модерног анатомског човека у Европу.

Паралелно са еволуционистичком парадигмом, у антропологији се јавила теорија дифузионизма. У проучавању Старог света истакао се Лео Фробенијус који је темељно проучавао афричке културе и систематизовао грађу што ће се касније преточити у две књиге „Маске и тајна друштва” и „Порекло афричких цивилизација.” Фробенијус ће остати најпознатији по теорији „културних кругова.” Како Бошковић објашњава, културни кругови се „независно развијају, али онда постепено долазе у контакт једни са другима, а приликом контакта долази и до преношења (односно дифузије) одређених елемената” (Bošković 2021, 92). Фробенијус је био посвећен проучавању пећинског сликарства Африке и сматрао је да се то сликарство може интерпретирати преко ритуала и веровања живих народа са тог простора. Након што је откривена бенинска цивилизација и предмети и статуе од теракоте, као и бронзани и камени артефакти, Фробенијус је изнео теорију да су елементи бенинске културе настали као „последница ширења трагова медитеранских култура.” Међутим, Фробенијус ће 1933. изнети теорију о аутохтоном развоју афричких култура (Bošković 2021, 92–93).

Након што је антропологија оповргнула еволуционистичке теорије о линеарном развоју и еволуционим етапама неког друштва, као што се и удаљила од амбициозних теорија дифузионизма, антрополози су се преусмерили на савремене културе и друштва, те су почели да их проучавају као засебне целине, а за њихово разумевање био је неопходан контекстуалан оквир. Међутим, то није био раскид антропологије са прошлошћу, него су се развили нови правци и идеје које су могле да се примене на проучавање како савремених тако и древних култура, а то ће се пре свега одразити у америчкој школи културализма. Појам „Стари свет” може да се проучава у односу на „Нови свет” као социополитички феномен који је продукт колонијалне експанзије европских сила, али може и да се користи као географски оквир за проучавање древних култура које су се на тој територији простирале.

Антрополошки домети: могућности примене теорије и њених варијететивних проучавања Старог света

Франц Боас, зачетник америчке школе културализма, допринео је антропологији у више сфера. Пре свега, залагао се за културни релативизам тврдећи да један обичај или друштвени феномен добија смисао само ако

се проучава у контексту свог настанка и чији је део (Delijež 2012, 112). Објашњавајући шта је културни релативизам и због чега антрополози не треба да изводе опште закључке о законима друштва, изјавио је да „цивилизација није нешто апсолутно већ...релативно, и наше идеје и схватања су истинити само у оквирима наше сопствене цивилизације” (Perry 2023, 163 u Delijež 2012, 114). Боас је, такође, утицао на америчку школу антропологије тако што је антропологију поделио на четири поддисциплине, а то су културна антропологија, археологија, физичка антропологија и лингвистика. У САД-у ова традиционална подела и даље је задржана, док су Европи све четири области успостављене као засебне научне дисциплине. Међутим, без обзира на раздвајање дисциплина, ове науке су уско повезане, понекад деле теорије, теже интерпретацији и због тога њихова сарадња је све учесталија.

Један од централних проблема у антрополошком проучавању прошлости јесте начин на који се дефинише и приступа култури. Наиме, уколико се као теоријски оквир користи школа културе и личности, врло је тешко одредити како је култура утицала на личност припадника друштва Старог Вавилонa или друштва Старог Египта. Уколико се култура посматра као мрежа симбола и задатак антрополога је да „прочита” културу и открије значења њихових симбола, такав приступ је далеко изазовнији, ако се примени на древним културама. Међутим, ови приступи су изазовни за проучавање прошлости зато што њихова методологија почива на директном разговору и посматрању испитаника. С друге стране, проучавање друштва и културе древних цивилизација и праисторијских култура заснива се искључиво на материјалним изворима. У историји класичних антрополошких теорија може се издвојити културни материјализам Марвина Хариса који је тврдио да су у основи културних пракси „практични разлози”, те је економска принуда једна од покретача културног стварања (Delijež 2012, 278–276). Теорија акултурације Мелвила Херсковица (1926), такође, може бити значајна у праћењу миграције старих популација и промена у материјалној култури. Према Херсковицу, културу могу променити унутрашњи или спољашњи фактори. Унутрашњи фактори могу бити иновације, док су спољашњи фактори најчешће последице дифузија културних пракси. Према томе, лоши климатски услови би могли да подстакну друштво на миграције или стварања нових решења што би водило ка културној промени.

Савремена антропологија интензивно проучава материјалну културу. Иако се те студије односе на савремене праксе, Милер и Тили у књизи „Идеологија, моћ и праисторија” (1984) сматрају да се материјална култура може, такође, проучавати из историјске перспективе тако што се фокус стави на активну интелигенцију људи из прошлости. Материјална култура се посматра као нешто што је човек створио у односу на своје друштвене и природне услове односно материјална култура је „друштвена

производња реалности” (Miller and Tilley 1984, 1–2). Ако прихватимо ту перспективу, материјални артефакти могу да постану индикатори друштвене и културне праксе и тиме се отварају питања друштвених односа, друштвене структуре и институција (норми и правила),² економске праксе (правила и начин производње, трговински односи, миграције и размена добара), религијских идеја, уметничког изражавања и употребе симбола. Како би се то проучавало, неопходно је сваки артефакт проучавати унутар ширег контекста друштва и културе из које проистиче, односно неопходно је пратити како различити друштвени домени могу међусобно да утичу на производњу, коришћење и функцију материјалних артефаката. Стога, концепти и теорије који се и даље користе у савременим антрополошким истраживањима, а то су, на пример, телесне технике, употреба простора, културни идентитет, потрошња, поредак дискурса, друштвена пракса, трансакција као и нагласак на интерпретативности, могу бити корисно аналитичко средство за разумевање друштва Старог света преко археолошких и физичко антрополошких извора и сазнања.

Када је у питању проучавање култура Старог света, једно од најзначајних истраживачких предмета је неолитска револуција и процес доместификације биљака и животиња на Леванту јер су они били кључни за развој популације модерног анатомског човека. Неолитска револуција на Леванту је омогућила подизање темеља цивилизације Старог света, а самим тим и културни развој целог човечанства. Овај истраживачки проблем је подстакао бројне истраживаче да примене различите теоријске приступе. Како би се одговорило због чега и како је дошло до неолитске револуције коришћене су теорије утицаја природне средине, друштвених односа и развоја когниције. Када је у питању природна средина, покретач развоја доместификације били су еколошки услови и економија, док поједини антрополози тврде да је доместификација последица промена у друштвеној стурктури, размене подстакнуте институцијама и друге праксе (Verhoeven 2004, 180). Брејдвуд је тврдио да су услови за развој агрикултуре били културна достигнућа Леванта из епипалеолита када су људи научили да користе камен за млевење и боље су се упознали са животним окружењем, што им је омогућило да бирају погодније територије за живот. Како су све више надгледали биље и животиње, тако су се учврстили и друштвени односи, као и односи између човека и природе коју је покушао да контролише. У таквим условима су могла да се развију прва села са агрикултуром (Braidwood 1960 u Verhoeven 2004, 202). Друга теорија је била модел маргиналности према којој је агрикултура била узрокована демографијом и економским променама. Наиме, Фланери је тврдио да

2 То се, на пример, огледа у карактеристикама археолошких материјалних проналазака здања који могу бити верски објекти, јавни простори или приватни домови или артефакти који укључују грнчарију, алате, обредне и украсне предмете, али и трагови ватре, јаме, остаци археофауне и скелетни остаци људи који, такође, могу да укажу на свакодневне друштвене праксе и нормативизацију тих пракси из прошлости.

је пораст популације изазван ширим спектром револуција који је довео до седентарног начина живота и пораста демографије. Људи су почели да живе на маргиналним деловима где су узгајали житарице, а процес је имао три фазе. Прво су преносили дивље житарице, затим су уклањали све начине на које може да се изврши природна селекција над житарицама и на крају су случајно изабрали фенотипе пшенице која природно не би опстала (Flannery 1969, 1972, 1973 u Verhoeven 2004, 203). Слично наведеним теоријама је и теорија притиска популација, према којој је нагли демографски пораст притиснуо друштво да уведе нове економске праксе, односно, пронађе ефикаснији начин доласка до хране. Из антрополошког угла, значајан је модел друштвених односа. Бендер тврди да су ојачани друштвени односи изазвали и друштвене обавезе, склапање бракова и савеза. Ти системи односа су довели до повећаних захтева што је условило повећану продуктивност. Трговина добрима и издвајање вреднијих добара је омогућила стварање хијерархије и ауторитета. Како би савези опстали, морала је да постоји размена хране, међутим, Бендер тврди да је та размена била отежана и често је каснила, те су људи морали да складиште вишак који ће касније разменити. Према томе, друштвене појаве као што су хијерархијски положаји, савези и бракови почивали су на размени добара што је утицало на то да друштво поспешу изворе хране, при чему је коначни исход била доместификација житарица, а потом и осталог биља и животиња. Како би човек био део друштвене мреже, морао је да пређе на седентарни начин живота и ради на фармама (Bender 1978 u Verhoeven 2004, 204). Хејден је сматрао да је доместификацију изазвало социоекономско надметање. Према овом аутору, ловци-сакупљачи су израђивали корпе, мреже и све боље алатке које су омогућиле појединцима да прикупе много више хране у односу на друге. Временом су се издвојили појединци који више нису морали да зависе једни од других и да деле храну. У таквим условима развило се надметање, те су се успешнији ловци-сакупљачи усмерили на прикупљање вреднијих ресурса, односно, гозбене хране и на тај начин стекли су престиж. Своју надмоћ су исказивали путем гозби и то им је омогућило да контролишу процес рада, да стекну привржене пратиоце и да позајмљују материјална добра. Према томе, доместификација је била последица надметања између вештијих ловаца-сакупљача који више нису тражили основну храну, него су им циљ били изазовнији и престижнији улови, а то се на крају развило у производњу сопствених житарица и узгајања стоке као константног капитала. Међутим, многи теоретичари критикују овај модел зато што још увек нису откривени докази о сукобима или вишку хране у преласку са мезолита на неолит (Hayden 1990, 1992, 1995 u Verhoeven 2004, 204–205). Последњи модел који ће се овде навести носи назив „доместификација друштва” по књизи „Доместификација људске врсте” (Wilson 1988). Вилсон се не бави пореклом агркултуре него променом у друштвеним односима. У основи његове теорије је подела између „отвореног друштва” ловаца-сакупља-

ча и „припитомљеног друштва” које чине људи у селима и градовима, те је главна разлика у томе што „отворена друштва” немају архитектуру. У друштву са архитектуром постоје границе као и јавни и приватни простор. Аутор сматра да су куће и друге грађевине основа за друштвену структуру и представљају материјалну репрезентацију апстрактних идеја. Према Вилсону „чланови одомаћених друштава, дакле, рођени су и окружени видљивим материјалним елементима који не само да су сами уређени као структуре, већ служе као основа друштвених структура. Кроз насеља и архитектуру принцип узорка и структуре оличен је у атмосфери, самом окружењу и контексту живљења, ситуација прилично другачија од ситуације појединца који живи у отвореном друштву” (Willson 1988, 65 u Verhoeven 2004, 206). Међутим, овај аутор се критикује зато што је његово становиште превише апстрактно и не узима у обзир археолошке материјале који указују на промене у материјалној култури ловаца-сакупљача, при чему су ловци-сакупљачи, такође, имали друштвене институције и апстрактне идеје.

Међу кључним антрополошким предметима истраживања су друштвена организација, идеологија и археологија. Биоархеолошке и археолошке студије материјалне културе ловаца-сакупљача су знатно утицале на разумевање њихове друштвене организације и могуће идеологије. Домузтепе је насеље у југоисточној Турској где је пронађена „јама смрти” у којој је пронађено минимум 35 раскомаданих индивидуа. Међутим, у питању је локалитет у коме није подизано насеље, него су се номадски народи циклично окупљали и спроводили ритуале. Анализа је показала да су тела раскомадана пре сахрањивања, неке кости су термички обрађене, а трагови зуба указују на могући канибализам, пронађени су ударци у лобање, па су људи ту вероватно били убијени или жртвовани. Могући разлози су да се раскомадана тела сједине у претке или да им се уништи идентитет. Уочено је да су на неким гробовима само тањи слојеви земљишта преко тела тако да је тело било видљиво и мирис је могао да се осети и сигурно је морао неко да надгледа да животиње не би ли уништиле гробове. Могући разлог плитких гробова је то што сахрањивање није био последњи део погребног ритуала и било је потребно одржати однос између живих и мртвих (Campbell, Whitcher Kansa, Bichener, Lau 2014, 23–38).

Затим, религијски живот и организација се делимично могу проучити на основу материјалних артефаката. На пример, Губеклитепе се сматра могућим првим храмом, који су саградили ловци-сакупљачи, иако нису имали насеља. Налази се на врху брда у југоисточној Турској и чини га 20 циркуларних облика с почетком изградње од око 9700–9300 г.п.н.е. Округле целине су подигнуте од камених зидова и највећи има обим од 12 метара изнутра, а зидови су грађени концентрично тако да обим једне округле грађевине може бити до 30 метара. Између зидова налазе се кречњачке стеле у облику слова Т на којима су урезане слике предатора и по људски живот опасних животиња: лавова, шкорпија, змија, лешинара,

лисица. Многи сматрају да је ово место „први храм”, будући да је старије од првих трагова металургије, грнчарије и магалитске архитектуре. Такође, сматра се да је ова грађевина подигнута пре него што је у њеној непосредној или даљој близини оформљено насеље. Нема трагова кућа или јама са отпадом у првој фази, али су пронађена оруђа као што су чекићи, бодље и кости; уочени су и урези у костима, па се претпоставља да су овде организоване специјалне гозбе на којима су се највише јеле газеле које су чиниле 60% костију, а уз њих свиње, овце и говеда. Људи који су то изградиле су били ловци-сакупљачи и могуће да је то било централно место за окупљање заједница ловаца-сакупљача. Ово нам показује да седентарни начин живота и агрикултура нису услов за развијање симбола, издвајање посебног времена и сложене организације прикупљања ресурса како би се изградио храм који је постао симбол и стожер комплексне друштвене организације (Bruce and Birtkett-Reese 2016, 29–30).

Захваљујући хемијским анализама састава материјала за производњу одређених артефаката, како практичних тако и симболичких, могу да се испрате миграције и транскације између различитих етничких и културних група. На пример, у једном од најстаријих градова Јерихон (10.000–11.000. г.п.н.е.) пронађена су оруђа од опсидијана који се иначе налази у планинама Анатолије што говори да је постојала трговина и размена. Халафска култура на северу Месопотамије (6000–5300 г.п.н.е.) се издваја по грнчарији са животињским и геометријским мотивима обојеним у црвену или црвено-црну боју. Одлике њихове грнчарије се налазе широм Месопотамије тј. у другом делу Ирака, па до Сирије што говори о могућој дистрибуцији произведене грнчарије (Bruce and Birtkett-Reese 2016, 34). Ови примери могу да укажу на сложене интеракције између народа, као и на могућност друштвеног раслојавања у складу са теже доступним и вредним материјалима.

Употреба простора и архитектура могу да одражавају шире апстрактне културне представе, стога, у питању је још један антрополошки домен истраживања. Приликом проучавања монументалне материјалне културе и архитектонског стила у контексту начина сахрањивања у одређеном времену и простору, узимање у обзир историјског контекста може да укаже на могуће друге друштвене домене који су повезани и који су утицали на специфичан архитектонски стил или ритуал. Када је у питању неолит у Европи, проучавајући гробнице и мегалитске споменике, Ходер је указао да то нису само симболи, него и производи друштвене акције. Приликом анализе великих гробница и промена у њиховима стилевима на Западној Европи, овај аутор је узео у обзир и промене у изградњи кућа, те је уочио корелацију између структура кућа и гробница. На основу тога, он је закључио да гробнице по својој структури одражавају куће живих. У даљој анализи, аутор је закључио да је организација простора у неолитским кућама повезана са широм друштвеном стратегијом, те да сва-

ка просторија има своју функцију која је била уско повезана са поделом рада, а потом је добила еквивалент и у гробницама (Hodder 1984, 62).

Када су у питању друштвене праксе и правила производње и употребе материјалне културе, важно је проучити како се оне могу мењати у зависности од њима аналогних друштвених промена. Персон је анализирао артефакте на Јутланду, са посебним нагласком на драгоценостима које су коришћене у ритуалима, и уочио је да се број артефаката и стил израде циклично мењао у зависности од економске праксе. У првој фази (500. г.п.н.е.-50. г.н.е.) произведен је велики број драгоцених вотивних артефаката који су коришћени у приношењу жртве боговима, међутим, пред крај циклуса број артефаката се смањује, а оно што остаје ставља се у гробове покојника. У том периоду је дошло до индивидуалне праксе агрикултуре као и подизања приватних поседа. Аутор је изнео теорију да гробови представљају потрошњу која носи верску вредност и на основу њих се одражава и друштво тако што се пажљиво полажу артефакти и третира само тело. Економска веза између гробова и друштвене организације уочава се у томе што су насеља груписана у села и уочено је да домаћинства нису једнолика већ да нека имају веће фарме и складишта што се може повезати са индивидуама из гробница које имају богатије предмете (Parker Paerson 1984, 69–73). У складу са овим истраживањима, да би се разумела једна друштвена пракса или културни елемент, она не сме да се проучава изоловано него треба да се посматра у ширем културном контексту као део једне мреже друштвених и културних пракси које се узимају у разматрање.

Једно од централних антрополошких предмета анализе јесте културни идентитет, његов развој и друштвени услови који утичу на формирање културног идентитета. Као пример експерименталног истраживања може се навести и хипотеза о етничкој диференцијацији и културним идентитетима Акађана и Сумера. Као изворе за ово истраживање коришћени су биоархеолошки налази и археолошки проналасци артефаката. Наиме, како су Акађани, семитски народ, привремено освојили сумерске градове-државе, постављено је питање њиховог идентитета и интеракције са локалним сумерским становништвом. С обзиром на то да је етнички идентитет конструисан културним одликама, политичком и друштвеном организацијом и симболима који се користе, он је подложен мењању и да би се у археологији проценило да ли нека група поседује етнички идентитет тражиле су се дистинктивне одлике њихове културе и анализирале се у друштвеном и историјском контексту, како би се утврдило да ли су можда те културне одлике користили како би се одвојили од друге друштвене групе (Pestle, Torres-Rouf, Daverman 2014, 64). Као узорак изабрано је гробље у граду Киш, где је путем анализе биодистанце уочено да се разликују мушки скелети из „А гробља”, док су остали скелетни остаци били без већих варијација. Биодистанца је указала да мушки скелети из

„А гробља” припадају мушкарцима који су потекли и одрасли у другом географском региону у другачијим еколошким условима. Након што је уочено да у одређеном делу гробља постоји етнички издвојена група, на основу материјалних артефаката пронађених у гробовима истраживачи су покушали да открију да ли су ти „Акађани” поседовали и културни идентитет у односу на локално становништво. Уочено је да само трећина истакнутих гробова из „А гробља” поседује другачије артефакте у односу на гробове локалног становништва, али ни ти гробови по стилу нису били значајно другачији од сумерских гробова. Из друштвене перспективе, истраживачи су издвојили две могућности које објашњавају због чега су странци сахрањени по сумерским обичајима. Према првој хипотези претпоставља се да су акадски војници трајно населили град и покушали да се интегришу у локално сумерско друштво. С друге стране, сахрањивање непријатељских војника по сумерским обичајима је могао бити једини начин пружања симболичког отпора новој политичкој структури која је успостављена у њиховом граду. Иако су ове хипотезе спекулативне и немогуће је открити прави мотив начина сахрањивања, ово истраживање указује на то да су ратови и освајачки походи утицали на друштвену динамику и њену структуру, као и на културне праксе. Антрополошке теорије не могу да се примене на индивидуалним изборима, али могу да проучавају начине на који обичају скопчани са погребним праксама реагују на прилив новог становништва и да ли ти обичаји могу да укажу на идентитетске промене.

Од бронзаног доба, за антропологију Старог света је значајна појава писма које је имало практичне сврхе у Старом свету, али су се путем њега изражавали и социополитички дискурси и односи моћи. На пример, 1225. г.п.н.е. асирски монарх Тукулти-Нинурта заузео је Вавилон и наредио да се забележе његове речи: „Заробио сам вавилонског краља и згазио његов горди врат као да је табуре (подножје). Према томе, постао сам господар целог Сумера и Акада и утврдио границе мог царства на Јужном мору.” С друге стране, персијски владар Дарије је захтевао да се административни натписи и закони бележе на главним језицима који су се користили широм Персијске империје (De Mieroop 2007, 290). Оба односа према писму и његовој примени морају да се проуче у историјском, културном и политичком контексту како би се разумела стратешка употреба писма владара.

Од постмодернизма антрополошке студије књижевности су добиле све веће интересовање, а њихов допринос је у томе што писана дела посматрају као друштвене производе и реакције на друштвене, политичке и културне услове у време свог настанка (Angelis 2002, 2–4; Gorunović 2010, 66). Још у доба академског успостављања антропологије као науке, антрополози-пионири били су фасцинирани „Епом о Гилгамешу” због бројних мотива који се поклапају са библијским текстовима као и митовима многих других народа. Иако се савремена антропологија не бави таквим „колосалним”

компарацијама, књижевна дела Старог света остављају траг о интелектуалном промишљању и апстрактним идејама које су прожимале њихово друштво. Проучавање Библије у друштвеним наукама је довело до дебате о томе да ли може да се користи као историјски извор или је део културног наслеђа. Поједини аутори сматрају да је Библија писана не као историјска књига, него доживљај израелске вере, односа према Јахвеу и њене одбране у контексту напада и ратова хебрејских народа, што се посебно одразило у 6. веку пре нове ере када је израелски народ поробљен у Вавилону (Lee Ralph et al 1997, 223). Херодотова „Историја” може да служи као извор, али и као предмет анализе због времена и простора у коме је настала. Као што је речено да су књижевна дела често део друштвеног процеса или феномена, дела из античке Грчке могу бити предмет анализе како би се разумео однос између културе, политике и друштва у првом миленијуму пре нове ере. Према томе, настанком писане речи антропологији је омогућено да проучава друштво и културу скоро пет хиљада година уназад и да проучава по форми сличне друштвене феномене, али у другачијим контекстима, и на тај начин, стекне шире разумевање друштва и културе.

На крају, антропологија Старог света не проучава само прошлост, него и како се прошлост интерпретира у садашњости и интересује се за друштвене утицаје тих интерпретација. Материјално културно наслеђе у исто време може бити упориште једног народа, али и политичко бојно поље за „власништво”. Када је у питању грађење културног идентитета, материјално наслеђе се често селективно бира. На пример, интересовање за Етрурце се појавило у 19. веку када је све више истраживача желело да проучи италску културу која је била потиснута владавином Римљана. Међутим, доласком фашиста на власт, креирајући „италијанску културу” односно „историју”, предност је дата римском наслеђу (Bagnasco Galli 2013, 29–33). Материјално културно наслеђе Леванта у данашњем свету, такође, прожето је односима моћи и још увек је предмет „оријентализације”. Како Саид описује, „Оријент није само у близини Европе; то је такође место највећих и најбогатијих и најстаријих колонија Европе, извор њених цивилизација и језика, њен културни такмичар и један од њених најдубљих и најчешћих слика Другог. Осим тога, Оријент је помогао да се дефинише Европа (или Запад)” (Said 2003, 1). У западноевропској цивилизацији „Оријент” се користи и као средство дефинисања идентитета у односу на Друго (нпр. Левант), али у исто време „Оријент” је извор европске цивилизације и у прошлости предмет колонизације. Према томе, Европа и политички процеси имају вишеструкте односе према материјалном културном наслеђу Леванта. Како се друштвени, културни и политички контексти мењају тако треба и проучавати контрадикторне односе Европе према културном наслеђу древног Леванта у складу са новим контекстом. Због тога, да би се разумели савремени конфликти који укључују материјално културно наслеђе и историју, неопходно је дубинско разумевање саме прошлости и друштва које је ту материјалну културу створило.

У потрази за „етнографском” грађом: интердисциплинарност као предуслов за антрополошке изворе о праисторији и старом веку

Чувени антрополошки метод посматрања са учествовањем у антропологији Старог света искључиво може бити део научне фантастике, али то не значи да је ова антрополошка поддисциплина лишена „етнографије” или адекватних извора. Имајући у виду да се савремена антропологија бави савременим друштвом, антропологија Старог света је лиминална поддисциплина чији научни резултати зависе од методолошке флексибилности. Бошковић је у антрополошком проучавању мезоамеричких култура истакао повезаност археологије и антропологије. Као изврстан пример навео је Томпсоново проучавање мајанског календара и његове корелације са грегоријанским, као и темељно изучавање богиње месеца у мезоамеричким културама. Истраживање је реализовано комбиновањем археолошких проналазака, историографије, епиграфије, лингвистике и сачуване митологије међу Томпсоновим савременицима (Bošković 2021, 73–75).

Коришћење археолошких проналазака као извора за реконструкцију и проучавање несталиг друштва и културе може да створи једну посебну методологију. Према Бинфорду, археологија је холистичка дисциплина и проучавање нестале културе посматра као проучавање културе у целини тј. као феномен, а не само појединачне културе. Бинфорд сматра да иако археологија не може да открије систем сродства у праисторији, ипак може да проучи културне промене и разлоге који су могли да проузрокују те културне промене на некоме месту. Према томе, закључио је да „артефакти и њихове одлике имају системску везу са измрлом културом и та веза се може проучити” (Bineford 1962 u Gosden 1999, 4). Аутор је поделио три елемента културног система који треба да се проучавају, а то су технички, социотехнички и идеотехнички. Први елемент се односи на технологију и употребу људског тела у односу на животну средину и ресурсе, други елемент се односи на идентитет групе и начине на које се ствара кохезије заједнице тако што се технологија користи на ефикасан начин и трећи елемент се односи на артефакте који су симболи путем којих се људи „акултуришу” и зато та три елемента треба да се проучавају заједно (Gosden 1999, 4). Крис Тили је у књизи „Етнографија неолита” показао како се може проучавати друштво далеке прошлости користећи етноархеолошки метод, а то значи да је узео у обзир антрополошка проучавања традиционалних народа и елементе њихових култура и покушао да их примени на проучавању неолитског друштва (Gosden 1999, 7–8). У даљем развоју односа између археологије и антропологије, Инголд је тврдио да „је антропологији потребна археологија, ако жели да поткрепи своју тврдњу да је истински историјска наука” (Ingold 1992, 694 u Gosden 1999, 8).³

3 У Великој Британији је шездесетих и седамдесетих било другачије расположење и археолози и антрополози су били скептични по питању интердисциплинарне сарадње.

Антрополошко проучавање праисторије и старог века нема за циљ да успостави историјски континуитет у периоду од двеста хиљада година, већ покушава да посматра људско понашање, друштво, културне елементе, промене и коришћење материјалне културе у новом временском контекстуалном оквиру. Стога, као изворе користи археолошке проналаске и анализе других научних дисциплина. Студије локалитета Домузтепе и Губеклитепе су указале на значај биоархеолошких анализа јер су повезали одређене локалитете са свечаним гозбама, погребним праксама и начинима третирања скелетних остатака и поставили питање идеологије, друштвене мреже и религије номадских народа. Биоархеолошке анализе могу да укажу на исхрану, трагове насиља, тежину физичког рада као и болести и на тај начин делимично представе свакодневни живот једне заједнице, као и то како култура може да утиче на тело у зависности од историјског контекста.⁴ Биомолекуларне и генетичке анализе могу бити извор података уколико се проучавају миграције и интеракција између удаљених и различитих етничких група, као и последице тих интеракција. Анализа хемијских састава материјалне културе, такође, може да укаже на миграције као што се уочило на дистрибуцији грнчарије Халаф културе широм Месопотамије, па све до Ирана. На крају, могу да се користе и извори из других научних дисциплина, а то су геолошке студије које могу пружити увид у климатске и материјалне услове живота народа који се проучава.⁵

С друге стране, од бронзаног доба, древни текстови који су преживели из Старог света, такође, могу да пруже истраживачима увид у одређена друштвена, културна и политичка дешавања. Таблице из Месопотамије и Крита, папируси исписани алфабетом и хијероглифима могу темељно да опишу административни живот народа египатске, персијске, критско-микенске, индијске и цивилизација Леванта, а то укључује податке о економском стању државе и власти, порезима и приватним поседима, демографији, као и о улагању напора у развој бирократије. Иако је писмо углавном коришћено у административне сврхе, још у доба Сумера пронађени су и фрагменти текстова који се односе на уметност и интелектуално изражавање, док су египатски списи оставили детаљне изворе о религији и историји народа те цивилизације. Такође, важан извор су

Међутим, до промене је дошло када је постпроцесна археологија почела да користи друштвену теорију, док је антропологија почела да се бави материјалном културом, телом и технологијом.

- 4 Денталне анализе су показали да је дентално здравље Етрураца било добро и да су имали нижу количину каријеса у односу на савремени свет, што је могуће последица мање употребе шећера, као и нижи ниво истрошености круница, апсцеса, губљења зуба итд (Крон 2013, 62-66).
- 5 Недостатак природних ресурса, као што је злато и драгоцене материјали, често су подстицали народе на велике миграције, умрежавања и размене, али и на сукобе. Избор материјала, такође, може бити друштвени маркер тако што ређи ресурси добијају вишу вредност и постају маркер владајуће класе. Према томе, ови извори могу да служе у проучавању односа између идентитета заједнице и начина стварања и коришћења артефаката.

уметност у форми скулптуре, рељефа, сликарства и архитектуре и када се све заједно сагледа, анализа материјалних артефаката у реконструкцији изумрле цивилизације, може једним делом да покаже како је функциони-сао један социокултурни систем.

Међутим, када антрополози користе археолошке изворе у проучавању несталих култура, неопходна је изузетна опрезност како би се избегле генерализације или преамбициозне теорије које се не могу оповргнути, нити доказати, што их своди на спекулације. Археолошки извори у проучавању праисторије и почетка старог века не могу да открију митологију, реконструишу обреде и њихова значења или правила сродничких односа, али преко њих могу да се делимично анализирају друштвени и културни систем, производња артефаката, друштвена кохезија, могући симболи као наговештаји религије и идеологије и популациона кретања и културни додири. С друге стране, археолошки извори у писаној форми или сложенији артефакти попут монументалне архитектуре, градова и села, могу да понуде много већи увид у друштво и културе Старог света, али ипак, примена антрополошких теорија остаје деликатан процес.

Закључак

Како је предмет рада био увод у антрополошку поддисциплину антропологија Старог света, у истраживању је указан историјски развој проучавања и интересовања за древне цивилизације и праисторијске културе. У раду се уочило да се антрополошко интересовање за нестале културе јавља у 19. веку, међутим, у складу са еволуционистичком парадигмом тог времена, истраживања су покушавала да докажу еволуцију културе целокупног човечанства. То је многе истраживаче одбило од проучавања древних култура и цивилизација како не би запали у методолошке замке и понудили спекулативне закључке.

Међутим, како су друштвене и природне науке напредовале у савременом свету, тако су извори за проучавање прошлости постали доступнији и прецизнији. Наиме, у друштвеним наукама су развијене нове теорије и перспективе у проучавању друштва на основу материјалне културе. У исто време, археолози су напредовали како у теоријском погледу, тако и у открићима нових извора за проучавање прошлости. Захваљујући интердисциплинарности, нови извори потичу из друштвених наука, а то су повећани проналасци писаних докумената и материјалних артефаката, док су природне науке пружиле увид у јаснију хронологију, геолошке и климатске услове, хемијске саставе материјала, биодистанце популација, анализе скелетних остатака и тако даље.

Како антропологија истиче значај контекстуализације приликом изучавања неког друштвеног и културног елемента, комбиновање ових извора може донекле да допринесе грађењу контекстуалног оквира. Иако за

антрополошке студије и даље постоје велика методолошка ограничења и у праисторији никада неће моћи да се примене анализе конкретних значења која су тадашње индивидуе приписале артефактима, ипак, антрополошко проучавање материјалне културе може да се примени у делимичној реконструкцији друштвене структуре и постојању апстрактних идеја, анализи друштвене интеракције и улоге материјалне културе у друштвеној трансакцији што отвара бројна питања попут идентитета, миграција, друштвеног раслојавања, идеологије, сродства итд.

Антропологија Старог света покрива широк временски период и може да проучава културе од мезолита и неолита, па све до краја старог века. У питању је хронолошка линија од скоро 15.000 година што утиче на количину извора за проучавање. У периоду пре настанка писма, антрополошке анализе су далеко скромније, међутим, открићем писаних докумената и развијене монументалне уметности, антрополози могу далеко више да сазнају о древним цивилизацијама. Цивилизације старе Грчке и Рима оставиле су бројне писане изворе који могу да послуже у проучавању њихових цивилизација, али су оставиле и податке о другим друштвима и културама који су били у њиховом региону. Од средине 20. века, проучавање текста је добило све већу пажњу у антропологији, стога, комбинујући разне изворе, антрополози данас могу да проучавају књижевност, администрацију, политичке текстове култура од Месопотамије до римске цивилизације што може да прошири наше знање о друштвима који су били део тих цивилизација.

На крају, антропологија Старог света може да пружи увид у развој одређених елемената културе који су и даље темељи сваког савременог друштва, а то се односи на агркултуру, писмо, религијске идеје, идентитете, идеологије, односе моћи, сродство, политичке и друге институције. Сви наведени појмови су и даље важни у антрополошким студијама савременог света, стога, знање о њиховим коренима или облицима у прошлости, а не само у садашњости, може да прошири истраживачке перспективе. Важно је истаћи да историјско проучавање одређених елемената културе не тежи еволуционистичкој теорији, него може да допринесе разумевању различитих облика испољавања поменутих елемената од далеке прошлости до садашњости и на тај начин прошири знање о човековом понашању.

Литература:

- Angelis, De Rose. 2002. „Introduction,” in *Between Anthropology and Literature*, ed. Rose De Angelis, 1–8. London: Routledge.
- Bagnasco Gianni, Giovanna. 2013. „Massimo Pallottino’s „Origins” in perspective,” In: *The Etruscan World*, ed. by Jean MacIntosh Turfa, 29–35. London: Routledge.
- Bender, Barbara. 1978. „Gatherer-hunter to farmer: A social perspective.” *World Archaeology* 10, 204–222.

- Bošković, Aleksandar. 2021. *Antropologija od kamenog doba do kompjutera*. Beograd: Evoluta.
- Binford, Lewis R. 1962. „Archaeology as anthropology.” *American Antiquity* 28, 217–25.
- Braidwood, Robert J. 1960. „The agricultural revolution.” *Scientific American* 203, 130–141.
- Bryce, Trevor and Jessie Birkett-Rees. 2016. *Atlas of the Ancient Near East. From Pre-historic Times to the Roman Imperial Period*. London: Routledge.
- Verhoeven, Marc. 2004. „Beyond Boundaries: Nature, Culture and a Holistic Approach to Domestication in the Levant.” *Journal of World Prehistory* 18, 179–282.
- Gorunović, Gordana. 2010. „Književni zaokret i etnografsko pisanje u američkoj kulturnoj antropologiji.” *Antropologija* 10, 65–96.
- Gosden, Christopher. 1999. *Anthropology and Archaeology. A Changing Relationship*. London: Routledge.
- Delijež, Rober. 2021. *Istorija antropologije*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Ingold, Tom. 1992. „Editorial.” *Man* 27, 693–696.
- Kron, Geof. 2013. „Fleshing out the demography of Etruria,” In: *The Etruscan World*, ed. by Jean MacIntosh Turfa, 56–78. London: Routledge.
- Lee Ralph, Philip and Robert E. Lerner, Standish Meacham, Alan T. Wood, Richard W. Hull, Edvard McNall Burns. 1997. *World civilization. Their History and Their Culture*, volume I (ninth edition). New York, London: W.W. Norton & Company, Inc.
- Mieroop, V. D. Marc. 2007. *A History of the Ancient Near East*. Blackwell Publishing.
- Miller, Daniel, Christopher Tilley. 1984. „Ideology, power and prehistory: Introduction,” In *Ideology, Power and Prehistory*, ed. by Daniel Miller and Christopher Tilley, 1–15. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morgan, H. Luis. 1981. *Drevno društvo*. Beograd: Prosveta.
- Parker Pearson, Michael. 1984. „Economic and ideological change: Cyclical growth in the pre-state societies of Jutland,” In *Ideology, Power and Prehistory*, ed. by Daniel Miller and Christopher Tilley, 69–92. Cambridge: Cambridge University Press.
- Perry, Richard. 2003. *Few Key Concepts in Anthropological thinking*. Prentice Hall.
- Pestle, J. William, Christina Torres-Rouff and Blair Daverman. 2014. „Strange People and Exotic Things: Constructing Akkadian Identity at Kish, Iraq,” In *Remembering the Dead in the Ancient Near East: Recent Contributions from Bioarchaeology and Mortuary Archaeology*, ed. by Benjamin W. Porter and Alexis T. Boutin, 27–60. Boulder: University Press of Colorado.
- Said, V. Edward. 2003. *Orientalism*. London: Penguin Books.
- Flannery, Kent V. 1969. „Origins and ecological effects of early domestication in Iran and the Near East: A comparative study,” In *The Domestication and Exploitation of Plants and Animals*, Duckworth, ed. by Ucko, P., and Dimbleby, G, 73–100. London.
- Flannery, Kent V. 1972. „The origins of the village as a settlement type in Mesoamerica and the Near East: A comparative study,” In *Men, Settlement and Urbanism*, ed. by Ucko, P. J., Tringham, R., and Dimbleby, G. W, 23–53. London: Duckworth.
- Flannery, Kent V. 1973. „The origins of agriculture.” *Review of Anthropological Research* 2, 271–307.
- Hayden, Brian. 1990. „Nimrods, piscators, pluckers, and planters: The emergence of food production.” *Journal of Anthropological Archaeology* 9, 31–69.
- Hayden, Brian. 1992. „Models of domestication,” In *Transitions to Agriculture in Pre-history*, ed. by Gebauer, A. B., and Price, D. T., 11–19. Madison: Prehistory Press.

- Hayden, Brian. 1995. „A new overview of domestication,” In *Last Hunters, First Farmers: New Perspectives on the Prehistoric Transition to Agriculture*, ed. by Price, T. D., and Gebauer, A. B., 273–299. Saunta Fe: School of American Research Press.
- Херодот. 2018. *Историја*. Београд: Дерета.
- Herskovits, J. Melville. 1926. „Applied Anthropology and the American Anthropologists.” *Science* 83, 216–217.
- Hodder, Ian. 1984. „Burials, houses, women and men in European Neolithic,” In *Ideology, Power and Prehistory*, ed. by Daniel Miller and Christopher Tilley, 51–68. Cambridge: Cambridge University Press.
- Campbell, Stuart, Sarah Witcher Kansa, Rachel Bichener and Hannah Lau. 2014. „Burying things: Practices of Cultural Disposal at Late Neolithic Domuztepe, Southeast Turkey,” In *Remembering the Dead in the Ancient Near East: Recent Contributions from Bioarchaeology and Mortuary Archaeology*, ed. by Benjamin W. Porter and Alexis T. Boutin, 27–60. Boulder: University Press of Colorado.
- Wilson, Peter J. 1988. *The Domestication of the Human Species*. New Haven and London: Yale University Press.

Anthropological study of the cultures of the Old World from the Neolithic to the end of the ancient century: sources and theoretical perspectives

Abstract: The subject of the paper is a theoretical and methodological introduction to the anthropological sub-discipline of Anthropology of the Old World. The paper presents the dual meanings of the term „Old World” and the ways in which these terms can be used during research. The paper raises the questions of how early anthropologists approached the study of Old World civilizations, how modern theoretical perspectives can be applied to the study of ancient civilizations and prehistoric cultures from which civilizations originated, as well as what are the methodological problems and ways to overcome these methodological problems. in the study of the Old World. The term „Old World” is primarily used as an analytical term when studying cultures and civilizations from the Neolithic, as the roots of civilization in the Levant, to the end of the Old Age and the last ancient civilizations. The research presents examples of contemporary archaeological and anthropological studies that apply social theories, as well as multidisciplinary and cooperation between several sciences in order to collect „ethnographic material” on extinct cultures and thus complement the methodological framework for studying the distant past.

Key words: Old World, civilization, prehistoric cultures, Neolithic